

Verespataki aranybánya: egy megjósolható katasztrófa

Nyugat-Románia történelmi Aranyégyszöge, Európa egyik leggazdagabb aranylelőhelye, egyre inkább az érdeklődés középpontjába kerül. Az itt található verespataki és bucsonyi (Bucium) térség felett a kanadai székhelyű Gabriel Resources Ltd. szerezte meg az ellenőrzést 1997-ben. A Gabriel Resources döntését több tényező is befolyásolta: egyrészt a verespataki térségben jellemző munkanélküliség, másrészt azok a jogi, intézményi és pénzügyi reformok, melyek a bányászati szektor deregulációját eredményezték. Nyitva állt az út az új "aranyláz" előtt.

Az Euro Gold a romániai Erdélyi-érchegység (Apuseni) térségében kívánja létrehozni Európa legnagyobb külszíni fejtésű bányáját, nyílt cianidos lúgzást alkalmazva az arany kinyeréséhez; ehhez 740 családi házból és 138 lakásból összesen 1800 ember áttelepítésére lenne szükség, nem szólva a térségben található 8 templomról és a hozzájuk tartozó temetőkről. Mindez Verespatak közigazgatási körzetének 38%-át érintené. Az aranybányászat ismert környezeti és társadalmi hatásai mellett az is aggodalomra ad okot, hogy a Gabriel Resources új társaság ebben az iparágban, és nem rendelkezik a szükséges képességekkel és tapasztalatokkal egy ilyen beruházás megvalósításához.

A román bányaiipar általános háttere

A *Román bányászati szektor környezeti értékelése* című tanulmány szerint, melyet a Világbank készített 2001-ben, az ágazat nem tudott még túllépni a múlt örökségén; a széleskörű leromlás, a súlyos szervezeti és pénzügyi problémák csak fokozódtak az utóbbi években. Bár egyre több jel mutat arra, hogy felismerik a komoly gondokat, megoldásokra vagy akár megelőzésükre kevés hatékony és konstruktív intézkedés történik. A helyzet annak ellenére romlik, hogy már létezik a szükséges intézményi háttér, a szabályozási eszközök és standardok; ami hiányzik, az a kikényszerítés, a szankcionálás és a létező szabályozás végrehajtása. A bányászati szektort irányító hivatalos szerveknél hiányzik a kellő szakértelem; további gondot jelentenek a szűkös anyagi források, a környezeti tudatosság alacsony mértéke és az eredményes környezetgazdálkodáshoz szükséges készségek hiánya.

Általános problémák és szabálytalanságok a verespataki beruházásnál

- A térség nem fenntartható módon történő fejlesztése; kizárólag a rövid távú (10-15 évre szóló) előnyöket - elsősorban a munkahelyek számának növekedését - tartják szem előtt, figyelmen kívül hagyva a hosszú távú környezeti és társadalmi hatásokat.
- A Gabriel Resources Ltd., mint a multinacionális vállalatok általában, hatékony és agresszív módszereivel képes a nemzeti jogalkalmazókat és a nemzetközi jogot manipulálni és saját céljai szolgálatába állítani.
- A Gabriel Resources a román bányászati törvény (1998) követelményeinek megszegésével szerezte meg a kitermelési engedélyt 2000-ben; így mindeddig nem dolgozta ki, és nem engedélyeztette:
  - a kitermeléshez szükséges fejlesztési tervet,
  - a környezeti hatástanulmányt,
  - a környezet helyreállításához szükséges bezárás utáni tervet, valamint az ezt biztosító bankgaranciát.
- A technikai dokumentációnak, melynek alapján a román kormány - a Nemzeti Természeti Erőforrások Hivatala útján - megadta a kitermelési engedélyt a Rosia Montana Gold Corporation (RMGC) számára, legalább a földtulajdonosok elvi beleegyezését tartalmaznia kellett volna.
- A folyamatban lévő áttelepítési program nem felel meg a jogszabályi követelményeknek, mivel anélkül indították meg, hogy megszerezték volna az érintett lakosság szabályszerű beleegyezését és az előfeltételként meghatározott környezetvédelmi hatósági jóváhagyásokat.

- Az áttelepítésről rendes helyi népszavazást kéne tartani, nem pedig részrehajló módon összeállított statisztikai adatokkal igazolni a lakosság beleegyezését.
- Az RMGC megtévesztésen alapuló tájékoztató kampányai a projekt előnyeinek egyoldalú hangsúlyozásával győzték meg a helyi lakosságot.
- A lakosság továbbra is bizonytalan, és a beígért munkahelyek miatt helyzetük erősen függ az RMGC-től. Ennek következtében mintegy 50%-uk nem hajlandó semmilyen véleményt kifejezni. "Hallgatni arany", és ebben az esetben ez szó szerint értendő - ez a csend aranyat ér az RMGC számára.
- Azok a helyi lakosok, akik jelenleg az Euro Gold alkalmazásában állnak, ellentmondásos helyzetben találták magukat: szükségük van a munkahelyükre, miközben nem feltétlenül pártolják az áttelepítést és azokat a környezeti hatásokat, melyeknek egyáltalán tudatában lehetnek.
- Az RMGC azzal próbálja elnyerni a helyi lakosság bizalmát, hogy mindenkinek munkát ígér, különösen a fiatal munkanélkülieknek. Az újságokban 15 ezer munkahellyel kecsegtették a lakosokat, noha egy ekkora beruházás reálisan legfeljebb 2000 munkalehetőséget teremthet. A lakosságban ébresztett remények érdekkonfliktusokhoz vezetnek

1) a munkanélküliek és az áttelepítés kapcsán érintett helyi lakosok között,

2) az alkalmazottak és jövőbeli külfejtés/cianidos zagymedence által közvetve és közvetlenül érintett helyi lakosság között;

3) a beruházást ellenző verespataki lakosok és a környező települések lakosai között, mivel ez utóbbiak egy része - a munkalehetőség reményében - szorgalmazza a projekt megvalósítását.

Helyi problémák és szabálytalanságok

- Verespatak békés kistalunak tűnik, de könnyen észrevehető, hogy a nyugodt felszín alatt feszültséggel terhes nyugtalanság bujkál a beruházás és a bizonytalan jövő miatt.
- A helyi polgármester főként annak köszönheti megválasztását, hogy beruházás elutasítása mellett szállt síkra; ám azóta, vélhetőleg megvesztegetés eredményeként, átállt a másik oldalra.
- Verespatak völgyét, melyet a beruházás közvetlenül érint, egy 2000. áprilisi kormányrendelet védett nemzeti örökséggé nyilvánította. Ezzel szemben a Kulturális Minisztérium, annak ellenére, hogy a vizsgálatok és kiértékelésük még be sem fejeződött, 2001 decemberében úgy döntött, hogy Verespatak rendkívül értékes archeológiai és kulturális kincsei nem élveznek védeltséget.
- Az aranybányák tulajdonosait a második világháború utáni kommunista rezsim jogtalanul fosztotta meg vagyonuktól. A jelenlegi kormány sem vette figyelembe jogait, amikor a bányát 1997-ben koncesszióba adta az RMGC-nek. Ráadásul az RMGC szerint a helyi lakosok 90%-a nem rendelkezik hatályos tulajdoni igazolással, ami megkönnyítheti a vállalat számára az áttelepítés kiterjedését.
- A megye környezetvédelmi és munkavédelmi hatóságai feltűnően nemtörődöm és rugalmas magatartást tanúsítottak a feltáráshoz és a kitermeléshez szükséges igazolások megadása során.
- A média képviselői egyértelműen a beruházást pártolják, figyelmen kívül hagyva a helyi ellenállási mozgalmat. Ennek megfelelően erős médiakampány folyik - mind helyi, mind országos szinten - az RMGC arcúlatának javítására.

Környezeti hatások

- A tervek szerint az ércet cianidos eljárással, nyitott rendszerben dolgozzák fel; egy liter vízhez mintegy 50-80 mg cianidot használnak
- A cianidos feldolgozáshoz szükséges zagymedence a jelenlegi Szarvaspatak (Corna) település helyén létesül majd, Abrudbánya szomszédságában

- A zagymedence összességében 600 hektárnyi területet foglalna el, 250 ezer tonna kapacitással és egy 180 méteres gáttal
- Veszélyt jelenthetnek a megépülő létesítmények és a gátak esetleges hibái. Ha figyelembe vesszük a zagymedence nagyságát, a cianid toxicitását és kiszámíthatatlan következményeit, valamint azt a tényt, hogy a román hatóságok a felügyelet, ellenőrzés és megbízhatóság terén egyelőre gyenge teljesítményt nyújtanak, jó okunk van attól tartani, hogy cianid kerülhet a talajba, a talajvizekbe vagy a folyókba
- Az RMGC sokszor emlegetett cianid lebontási technológiája - a cianid-közömbösítő állomás és a vízviszaforgató telep - sem oszlatja el az aggodalmakat: tekintve a hasonló technológiák működtetésének rendkívül magas költségeit, kérdéses, megépülnek-e ezek a berendezések, és mennyiben javítanak a helyzeten
- A cianid, amellett, hogy kivonja az ércből az aranyat, az ércben lévő egyéb fémeket - mint az arzén, az ólom, az uránium, a higany, a vas, a nikkel vagy a kadmium - is oldhatóvá teszi; így instabil és toxikus fémkomplexek jönnek létre
- A tervezett külszíni fejtés területének egy részét borító erdő tarvágásra kerül
- A bányászat jelentős mennyiségű energiát emészt fel
- A bányaterületen és a hulladéklerakó területén - amely egyre növekvő mennyiségű hulladékot fogad majd be - a természetes élőhelyek elpusztítása
- A kibocsátások és a kikerülő anyagok következtében a közeli élőhelyek súlyos károsítása
- Környező élőhelyek elpusztítása az újabb telepések beáramlása miatt
- A lerakódások és az áramlás módosítása következtében a vízháztartás átalakulása
- A talajvízszint megváltozása
- A vidék képének megváltoztatása, tönkretétele
- Ha a bezárás utáni helyreállítás nem megfelelő, talajerózió léphet fel
- A talaj instabilitása

Társadalmi hatások

- Az áttelepítés 1800 ember érint majd közvetlenül
- Mintha mindenki megfedkezne a történelmi nevezetességű helyszínekről és az elszigetelten álló épületekről, melyeket nem lehet áthelyezni; ezek a projekt által "védett történelmi területnek" nevezett részen találhatóak. Az RMGC javasolta erdős puffer zóna ellenére az itt lakók élete, valamint a történelmi helyszínek veszélybe kerülnek, hiszen közvetlen szomszédságukban létesül majd a külfejtés és a cianidosító. (Mind Verespatakon, mind Abrudbányán.) A bányászat velejárói (sziklarobbantások, szálló por, zaj, az atmoszférába jutó cianid-izotópok, a feldolgozás következményeként jelentkező egyéb levegőszennyezés, a zagyból és a hulladéklerakóból eredő véletlen szivárgások, a föld és a talajvíz szennyezése) következtében előbb-utóbb akár erőszakosan is át kell telepíteni az itt lakó néhány embert.
- Csak a völgyben 750 család él a föld terméséből. Jelentősen romolhat a helyzetük, ha olyan földekre kell áttelepülniük, amelyek kevésbé termékenyek, és ahol a vízhez is korlátozottabb mértékben férnek hozzá; az RMGC jelenlegi térségfejlesztési terve pontosan ilyen földeket ajánl
- Az RMGC javasolta új földeken kevés hely jut majd állattartásra és növénytermesztésre, nem úgy, mint a mostani gazdaságokban és gyümölcsösökben
- Az áttelepülést választó helyi lakosok az RMGC ajánlata értelmében 200 négyzetméteres családi házakat kapnak; a magasnak ígérkező fenntartási költségeket a munkanélküliek vagy a nyugdíjasok aligha lesznek képesek megfizetni

Szennyező hatások

- A bányaterületről leszivárgó szennyvíz, beleértve a savas szivárgást (Acid Mine Drainage) és a bányából kiszivattyúzott vizet
- A bányaterületről kifolyó üledék
- A bánya működése során a folyómederbe kerülő szennyezés
- Az ásványok feldolgozása során kifolyó szennyezőanyagok
- A bányaterületről kifolyó szennyvíz
- Olaj- és üzemanyag-kiömlés
- Talajszennyezés a vegyszerek és az eljárások során használt egyéb anyagok maradékai miatt
- A zagyból és a lerakóhelyről kimosódó szennyezőanyagok/szennyezett talaj és talajvizek
- Az ásványok feldolgozása során keletkező légszennyezés
- A bányából kibocsátott metán

A kanadai társaság mellett elhangzó érvek

- Szabadpiaci gazdaság
- A külföldi befektetések ösztönzése
- A kitermelési engedély az állam tulajdonában álló Minvest-től 1999-ben került a Gabriel Resources-hoz
- Verespatakat 1999-ben hátrányos helyzetű térségnek nyilvánították. Ennek következményei:
  - A gyártás és a termelő tevékenység 10 éven át ÁFA-mentes
  - Mentesség az export- és importvám megfizetése alól
  - Mentesség a társasági adó megfizetése alól
  - Kártalanítás átvállalása az előző tulajdonosok által okozott környezeti károkért
    - Az Aranynégyszögben feltétlenül szükséges munkahelyek megteremtése
    - A térségben a bányászat a fő foglalkozási ág

Helyi és országos hátrányok Románia számára

Mivel a román gazdasági környezet számos pénzügyi lehetőséget és mentességet kínál, a beruházás valójában kevés gazdasági előnyt jelent az ország számára, ami a munkabérek után befizetett adót, a társadalombiztosítási hozzájárulást, a helyi adókat, az osztalékokat és a román kormánzatnak fizetett, mindössze 2%-os (4,4 millió dollár/év), bruttó termelés utáni járadékot illeti.

- Hozzávetőleges becslésünk szerint a bánya működésének 10-15 éve alatt a bevétel 90%-a kerül a Gabriel Resources-hoz - noha a Románia számára stratégiai jelentőségű aranykincset termel ki.
- A projekt Románia állami bevételeit és vagyonát csak nagyon csekély mértékben növeli. Így még az általánosan elismert paradigma, miszerint "A természeti erőforrások bősége előnyös az államnak és hátrányos a társadalomnak" is átfogalmazódik - ebben az esetben "A természeti erőforrások bősége hátrányos mind az államnak, mind a társadalomnak".
- A beruházás megvalósításának sokat hangsúlyozott "közvetett előnyei" majdnem a semmivel egyenlők, mivel:

1. Az RMGC mentességet élvez az import- és exportvám megfizetése alól, ezért a szükséges anyagokat, technológiát, szolgáltatásokat és az építkezéshez, az infrastruktúra kialakításához és a fenntartáshoz szükséges egyéb erőforrásokat valószínűleg importálni fogja.
2. Az üzem és a tározógát megépítését, az infrastruktúra-fejlesztést és a fenntartási munkákat valószínűleg külföldi alvállalkozók végzik majd (ezek lehetnek akár offshore fantomcégek is, elvégre a Gabriel Resources nagy tapasztalatokkal rendelkezik az efféle befektetések terén), így az ilyen tevékenységekből származó bevételek eltűnnek az országból.

3. A bányaiiparban teremtett helyi munkalehetőségek rövid távra - a projekt élettartamára, vagyis 10-15 évre - szólnak. Ennek egy része csak ideiglenes jellegű lesz; ezeket a munkásokat rendkívül rövid időre alkalmazzák, rendes munkaszerződés nélkül, és kemény feltételek között kell dolgozniuk (a kitermelésnél jelenleg alkalmazott munkások 12 órás műszakban dolgoznak).

4. A beruházás egyoldalú ipari fejlesztéshez vezet, bármilyen alternatív tevékenység lehetősége nélkül; ez a térséget a bánya bezárása után még inkább hátrányos helyzetbe hozza. A többi volt bányatérséghez hasonlóan Verespatakra sem vár más, mint erősen leromlott természeti és kulturális környezet, hanyatló gazdaság és infrastruktúra, tömeges elbocsátások, és végül, de nem utolsó sorban, politikai és kulturális elszigetelődés.

Következtetések

A jog uralma gyakran nem érvényesül.

- Jellemzően gyenge a környezetvédelmi jog kikényszerítése
- A bányászati ágazatban nem érvényesítik megfelelően a szabályokat és rendkívül alacsonyak a bírságok is
- A hatósági ellenőrzés, a hatóságok technikai és pénzügyi kapacitása nem megfelelő
- A kanadai társaság nem képes biztosítani a verespataki projekt megkezdéséhez szükséges tőkét kölcsönök és a nemzetközi pénzügyi intézmények támogatása nélkül
- A támogatást biztosító pénzügyi intézmények nem ahhoz nyújtanak segítséget, hogy egy fejlődő ország valamely ágazatát fenntartható módon fejlesszék, hanem az emberek egészségének és a megélhetésüket biztosító környezetnek a súlyos veszélyeztetéséhez.